

MUHASEBE TARİHİNDEN SAYFALAR

Okulun 75. yılı dolayısı ile 1958 yılında basılan yayından alınmıştır.

İSTANBUL YÜKSEK İKTİSAT VE TİCARET OKULUNUN TARİHÇESİ

Memleketimizde hakiki anlamda ticaret öğretimi ancak İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun kurulduğu 1883 yılında başlar. Daha önceleri ticaret öğretimi ile uzaktan veya yakından ilgili bazı izlere¹ rastlanmakta ise de, Türk halkı ticaret ilmine karşı uzun zaman yakınlık gösterememiş, hatta Batıda olduğu gibi, ticareti bile hakir görmüřtür². Devlet görüşünün dahi bundan uzak olmadığı bir

1 1859 da açılmış bulunan Mektebi Mülkiye programında, Usulü İstatistikiye, Kavanini Ticaret ve bazı Esasi Malumatı Ticariye gibi dersler mevcuttur. Müteakip senelerde (1863-1873) aynı Mektepte, Ticaret Kanunları, Senet ve Defter Tutma Usulleri gibi dersler de okutulmaya başlar. Bk. Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, II. , 499-500.

1868 de açılan Galatasaray Sultanisinde bir ticaret kısmı olduğu malumdur. Bk. Aynı eser, V. , 1754.

1871 yılında İzmir’de bir İngilizce Ticaret Mektebinin kaydı geçmektedir. Bk. aynı eser, II. 321.

1878 de açılan Mektebi Fünunu Maliyede Ticari Bilgiler okutulmakta idi, Bk. aynı eser, III. 888.

Diğer taraftan bazı azınlık mekteplerinde de ticaret bilgileri verildiğini anlıyoruz. 1839 da Tanzimat’ın ilanıyla kültür faaliyetlerini hızlandırmış olan Ermeniler 1840 yıllarında Üsküdar’da açılan Cemaranian mektebinde: Usulü Defteri, Ticaret okutmakta idiler. Mamafih 1840 dan sonra İstanbul’daki Hristiyan mekteplerinde cemiyet üzerinde müessir olabilecek bir inkişaf göze çarpmaktadır. Frer ve Sörlerin mekteplerine devam eden “çocuklar serbest ticari, finansiyer ve idari mesleklere hazırlatılıyordu. Kolejlerde usulü defteri dersleri gösteriliyordu.” Bk. aynı eser, II., 643, 627.

2 “Sanatkâr veya tacir demek olan herif tabirinin dilimizde sonradan almış olduğu aşağı ve hakaret mefhumu bu telâkkinin en göze çarpan misallerindendir.” Türk halkının ticarete karşı ilgisizliği, dini ve siyasi sebeplere bağlanmak istenilmiş ise de, bu düşünce yanlıştır, zira: “ ... harp kapıları kendilerine kapandıktan sonra, İslamlar da san’at ve ticarete girmek istemişlerse de, İslam olmayanlar kendilerine yaklaşmak isteyen Türkleri bu yoldan uzaklaştırmak için ellerinden geleni yapmaktan geri durmamışlardır.” Bk. aynı eser, III, 932.

vakıdır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu Hariciye Nazırlarından Reisülküttap Feyzi Efendinin, İspanya Sefiri tarafından teklif olunan Ticaret Muahedesi dolayısıyla, söylediği şu sözler, bir zihniyeti ifade bakımından ibret derecesinde manidardır: “Devleti Aliyye, ticaretin vücut ve ademini müsavi tutar”.³ Bununla beraber aynı senelerde (1870) çizilen yeni Darülfünun programında yer alan İlmi Servet ve Usûlü Defterî gibi dersler, Türk çevrelerinde ticarete ve ilmine gösterilen ilginin gelişmekte olduğuna dair hissedilir bir emaredir. Gerçekten, Türk Cemiyetinde geç de olsa, İslam – Türk tacirler sınıfının teşekkül ettiğine şahit oluyoruz; ancak Avrupa ile ticaret, yabancı dil bilen Hristiyan ve Musevilerin elinde kalmakta devam ediyor, Türkler Hayriye Taciri adı altında iç ticarete yer almaya başlıyorlardı.⁴ Esasen Tanzimat’ı Hayriye’nin (1839) ilanı ile tebaaya tanınan eşitlik ve serbestlikten “en çok faydalananlar İslâm olmayan reaya ve Avrupalı tacirler sınıfı olmuştu”.⁵ Avrupalıların dillerini, huylarını bilen ve esasen öteden beri Avrupa ile ticareti yürüten bu unsur “çocuklarını da bu yolda yetiştirerek Tanzimat’tan sonra bütün ticareti eline aldı”.⁶ “Kapitülasyonlar dolayısıyla hükümetçe memleketin sanayi ve ticareti himaye edilmediğinden ve müstemen denilen yabancı tacirler hiçbir vergiye tâbi olmadıklarından dil bilmeyen, yabancı memleket ve millet tanımayan Hayriye, yâni Müslüman tacirleri birer birer ticaret hayatından çekilmeğe başladılar ve çocuklarını da o sırada açılmakta olan Askerî ve Mülkî mekteplere vererek⁷ memleketin can damarı olan ticareti yabancı ellere bıraktılar.

Memleketin atisi bakımından vahim olan bu durum, hükümetin dikkatini üzerinde toplamakta gecikmemiş, ticaret öğretimine ihtiyaç ilk defa bütün şiddetiyle duyulmuştur. Buna rağmen Ticaret Mektebinin kuruluşu, çok uzun sürmüş, açılıp tekâmül yoluna girinceye kadar, ayrı ayrı teşebbüslere mevzu olmuştur.

3 Ahmet Rasim Bey, Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, III, s. 1080 Zikreden: O. Nuri, Türkiye Maarif Tarihi, III, 934.

4 Bk. O. Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, III, s. 934.

5 Bk. ayni eser, III, s. 935.

6 Bk. ayni eser, III, s. 935.

7 Bk. ayni eser, III, s. 935.

Birinci Teşebbüs: 1861

Yeni kurulmuş olan Ticaret Nezareti tarafından mekteb olarak mı, yoksa hususî kimseler tarafından kurs mahiyetinde mi açılmasına teşebbüs edildiği henüz katiyetle bilinmeyen ilk Ticaret Mektebinin Ticaret Nezareti binasında açılmak istendiği, zamanın gazetelerinde çıkan bir ilândan anlaşılmaktadır.⁸ Küşadı haber verilen bu mektebin açılıp açılmadığı da bilinmediğinden bu teşebbüse neticelenmemiş bir heves olarak bakmak lâzım geliyor. Açılmış bile olsa, “hırfet ve ticaretin hakir görüldüğü bir devirde Türklerden buraya kaydolunacak talebe bulunacağına ihtimâl verilemez”.⁹

İkinci Teşebbüs: 1881

Birinci teşebbüsten tam yirmi yıl sonra, zamanın Maarif Nazırı Mehmet Tahir Münif Paşa, beklenen Ticaret Mektebini açmak için harekete geçer. Verilen arz tezkeresinden¹⁰ anlaşıldığı veçhile “Maarif bütçesine bar olmayarak erbabı servet ve iktidarın ianesiyle idare olunmak üzere, Yeniköy’de vâki Cezayirli sahilhanesinde büyük bir Mektebi Ticaret tesis” edilecektir. Padişahın iradesi saniyesinde¹¹ bugünkü bir tâbirle, prensip itibariyle mektebin açılabilmesine işaretle, “masarifi tâmiriyesi için atıyyeyi seniyye ihsan buyurulacağı... fakat keşfinin yapılması, şakirdan için taş ve tuğladan koğuşlar tesisi” lâzım geldiği, padişahın “bu mektebi dahi himayei seniyyeyi şahanelerine kabul buyurdıklarından mektepte ne nevi dersler okunacağı ve nizamı dahiliyesinin” bildirilmesi kayıtları vardır. “Erbabı servet ve iktidarın ianesi” müsbet bir kaynak olmadığından zâhir, mekteb açılmaış ve bu ikinci teşebbüs de gerçekleşemeyen yeni bir heves olarak sönmüştür.

⁸ Bk. Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, III, 936.

⁹ Bk. aynı eser, III, 936.

¹⁰ Bk. aynı eser, III, 936.

¹¹ Bk. aynı yer, III, 937.

Üçüncü Teşebbüs: 1883

İkinci teşebbüsten iki yıl sonra, yeni bir hamleye daha şahit oluyoruz: Bu defa mektebin Galatasaray'da, Mektebi Hukuk Dairesinde açılacağı gazetelerde ilân edilmektedir. Ancak ne o tarihte ne de o yerde böyle bir Ticaret Mektebi açılmadığından, bu üçüncü teşebbüs bir muamma olarak kalmaktadır.

Dördüncü Teşebbüs: 16 Ocak 1883

Nihayet 16 Ocak 1883 de, Babiâli civarında, Kapalı Fırın'da merhum İzzet Efendinin hanesinde, Ticaret Nezaretine merbut olarak, zamanın Ticaret Nazırı Suphi Paşa, Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisini açıyor. Bunda kurucunun rolü büyük olmuştur.

Bugünkü Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun kökünü teşkil eden bu mektep, gelişme yolunda birçok safhalardan geçmiştir.

Başlangıçta mektep idadî ve fennî kısımlara ayrılmış olup, tahsil müddeti dört yıldır. İdadî kısmında Tarih, Coğrafya, Fizik, Kimya gibi umumî kültür dersleri; fennî kısmında ise Ticaret riyaziyesi, Muhasebe, Mal bilgisi, Hukuk, İktisat gibi meslek dersleri okutulmakta idi.¹² Yabancı dile ise çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Gerçekten mecburî olan Fransızcadan başka, Arapça, İngilizce, İtalyanca, ve Rumca da okutulmaktadır.

1884 tarihli bir esbabı mucibe mazbatasına¹³ göre, mektepteki talebe mevcudunun (40)'ı aşmadığı, ancak (200)'e ulaştığı taktirde masrafların açık vermeyeceği, hatta bu sayıya ulaşırsa (20) fakir talebenin de ücretsiz okutulabileceği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, o an için mektebin bütün masraflarının Hükümetçe karşılandığı kaydedilmektedir. Cuma ve pazar günleri ders okutulmadığına göre, mektebin öğretim heyeti ile talebesinin mühim bir kısmının İslam olmayan unsurlardan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır.

¹² Bk. Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi. III, 938.

¹³ 1886 Yılında Debats (Paris) gazetesinde çıkan bir yazıdan Mektebin 115 neharî talebesi olduğu anlaşılıyor. Zikreden: Maarif Tarihi, III, 940.

Görüldüğü gibi, Mektep, uzun gayretlerden sonra, nihayet açılabilmiştir. Ancak, iyiden iyiye tedrisatta bulunduğu bir sırada, aradan altı yıl geçmeden aniden kapanmıştır. Sebep olarak talebe kifayetsizliği ileri sürülmüşse de bu kapanmaya Mektebin ilk Müdürü, Avusturyalı bir Musevi olan Grati Efendinin işlediği bir ihtilâs suçu sebep olmuştur.¹⁴ Baştaki şahıs nice zahmetlerle kurulan Mektebin de yıkılmasına sebep olmuştur.

“Ehli İslam’dan olan tacirlerin”¹⁵ bilgisizlik yüzünden sermayelerini iyi kullanamayıp mutavassıtlara kaptırdıkları ve sık sık iflâs ettikleri görüldüğünden, Mektep, dört yıllık bir fasıladan sonra, 1894 de Beyazıt’ta ikinci defa açılmıştır. Bu defa talebe sayısı, neharî olmak üzere 40 kişi olarak tespit edilmiş, tedris yılı dörtten üçe indirilmiştir. Ders programlarının tetkikinden anlaşıldığına göre, mecburî olarak okutulan Fransızcaya, daha da fazla yer verilmiştir, şöyle ki: Birinci ve ikinci sınıfların 9 ilâ 10 dersinden 2 ilâ 3 ünün tatbikatı Fransızca yapılacak, üçüncü sınıfta ise Sanayi ve Şimendüferler, Emtiai Ticariye, Memalik-i Şahanenin İthalât ve İhracatı, Ticaretgâh idaresi ameliyatı (Büropratik), Usûlü Muhasebe ve Tetkikatı Hesabiyeyi Ticariye (Kontabilite Komersiyal) dersleri Fransızca tedris olunacaktır. Fakat talebe lisan itibariyle kuvvetli olmadığı için, bu derslerden istifade edilemeyince, Mektebe mahreç adıyla bir ihzarî sınıf açıldı.¹⁶ Mektebin ders programında bir defa daha değişiklik yapılmış oluyordu.

1908 İnkılâbı ile Maarif sahasına esaslı yenilikler gelmiştir. Bu meyanda Ticaret Mektebi de ilk gelişme adımını atmıştır. Kütüphane,

Kimya Laboratuvarı kurulmuş, müteaddit ders malzemesi temin edilmiş, İhsaiat usulü, Maliye, Medenî Hukuk dersleri ile, ihtiyarî olmak üzere, İngilizce ve Almanca dersleri de programa ilâve edilmiştir. Mektebin programı yeni ihtiyaçlara göre zenginleştirilmiştir.

1910 yılında ayrıca Cebri Malî ve Sarrafi, Daktilografi ve İstenografi dersleri de konulmuştur.

¹⁴ Bk. Osman Ergin, III, s. 941.

¹⁵ Bk. aynı eser, III, s. 942.

¹⁶ Bk. aynı eser, III, s. 942.

1914 yılında ise ticaret mensuplarına, muhtaç oldukları ticari bilgileri öğretmek üzere, devre-i iptidaîye ve devre-i intihaiye kısımlarına ayrılmış Serbest Ticaret Dersleri açılmıştır.

Aynı senelerde, ilk defa olarak, kız talebe için ticaret kursları açılmıştır.¹⁷

Beklenen faideyi daha geniş mikyasta temin ve her sınıf talebesinin ticarî tahsilden istifade etmesi için, Mektebin programı değiştirilip genişletilmiştir.

1915 de yapılan değişiklikte, Paris “Ecole des Hautes Etudes Commerciales” nin teşkilâtı örnek tutuldu. Eski adı Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi yerine, sâdece Ticaret Mektebi Âlisi ismi kullanıldı. Bu yeni teşkilâtta mektep, kısmı evvel (Tâli) ve kısmı sanî (Ulumu Âliyeyi Ticariye veya sadece Âli) olarak ikiye ayrıldı. Kısmı saniye alınacak talebe Fransızca imtihanlarından muvaffak olan Sultanî mezunları idi. Bu kısımda tahsil müddeti üç yıl olup, ticarî ilimlerin yüksek derecesi gösterildi. Yeni programa göre ilk defa olarak Mektebin ihtisas şubeleri ayrıldı: Ticaret- Banka, Ticaret-Sanayi, Ticaret-Şehbenderlik.

1917 Ders yılında, Mektepte tahsil müddeti bir seneden ibaret olmak üzere kızlar için Amelî Ticaret şubesi açıldı. 1924 yılına kadar devam eden bu şubenin derslerini o tarihten sonra erkek-kız birlikte tâkip etmişlerdir.

Birinci Cihan Harbinde, gençlerin askere alınması üzerine, mektep talebesiz kaldı. Bütün tedris heyeti, tecilli olması dolayısıyla askere alınmayan tek talebe için çalıştı. O zamanın tek talebesi, bugün aynı müessesede üç bin kişiye hocalık eden Muhasebe Profesörü Sayın Nail Esin'dir.¹⁸ Aynı senelerde, mektebin ikinci ve üçüncü sınıflarında da tek talebe okumuştur.

17 Bk. Pervin Esenkova: La Femme Turque Con temporaire: education et rôle social, (ayrı baskı) s. 260.

18 Prof. Nail Esin'in neşredilmemiş hatıralarından.

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi Temmuz 2018 (15)

1919-1920 Yılları arasında Mektep, garp memleketlerindeki Yüksek Ticaret Mekteplerinin programlarına uygun olarak teşkilât ve tedrisatını tekrar ayarlamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile Mektep 1923 de İktisat Vekâletine bağlanmıştır. Ders programlarında yapılan yenilikler ise, ihtisaslaşmağa doğru bir çıkış açmıştır; 1924 de çizilen bu programa göre kısmı sâni birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sôemstrlerinde talebe bir arada ders görmekte idi. Beşinci ve altıncı sôemstrlerde ise İktisat ve Muhasebe adlarıyla iki ihtisas şubesi ayrılmıştır.¹⁹ Keza Okulda kız-erkek beraber öğretimine de, ilk defa olarak, 1924 yılında başlanmıştır.

1925 Yılında Bankacılıkla birlikte Sigortacılık şubesi de açılmıştır. Aynı yıl içinde, Fransadaki benzeri “Ecole des Hautes Etudes Commerciales” in programından faydalanılarak Mektep, İstanbul Ulûmu Âliyei Ticariye Mektebi adını almıştır.

“1936 da devam ve imtihan rejimi daha mazbut bir şekle sokulmuştur. Adı “Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu” na çevrilen Mektep, 1938 yılında, İktisat Vekâletinden, Maarif Vekâletine devredilmiştir.”²⁰

1938 de, evvelce yabancı dil olarak yalnız Fransızca okutulurken, yeni bir kararla İngilizce ve Almanca tedrisatına da başlanmıştır.

1940-1945 Yıllarında Okulun kendi bünyesinde gelişmesini sağlayacak iki kanun tasarısı hazırlanmışsa da, tahakkuku mümkün olmamıştır.

1952 Yılında Okulu akademik unvanları ihtiva eden yeni kadrolar tahsis edilmiş ve öğretim heyeti genişletilmiştir.

1953 de Siyasal Bilgiler Okulu talimatnamesinin öğretim üyeleri ile ilgili hükümleri Yüksek İktisat ve Ticaret Okuluna da teşmil edilmiştir. 1956 Yılında ise, Okula ilmî muhtariyet verilmiştir.

19 Bk. Osman Ergin: Türkiye Maarif Tarihi III, 1932.

20 Bk. Prof. Nihad Sayar: Cumhuriyetin XX. yılında Y. İkt. ve Tic. Okulu.

Cumhuriyet devrinde Okul, gittikçe artan bir rağbet görmüş, talebe sayısı devamlı olarak artmıştır ve artmaktadır.

Yetmiş beş yıllık tarihi içinde çeşitli güçlükleri yenerek daha mütekâmil olma yolunda bugününü idrak etmiş bulunan İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu, bu müddet zarfında en az 6 bina²¹ değiştirmiş, 15 müdürün²² idaresini görmüştür.

Memleketin en önemli sektörlerinden olan iktisat, ticaret ve sanayinin öğretimi ile ilgili bulunan bu Okul açılışındaki zorluklara, sık sık bina değiştirerek, göçebe bir hayat sürmesine rağmen, vatan hizmetinde ve garbın tekniğini öğrenme yolunda büyük bir kültür savaşını kazanmış addedilir.

Enver ESENKOVA

21 1883 de kuruluşuna mekân olan bina, katiyetle tesbit edilmiş sayılmaz zannederiz. Zira ilk yer olarak Bâli Paşa yokuşundaki ilk tiyatrunun karşısındaki konak da gösterilmektedir. Buradan Sultan Mahmut Türbesi karşısında Maarif Nazırı Hasan Paşa konağına nakledildiği (1908 yıllarında), 1914 yılında yine Sultan Mahmut Türbesi civarında, Ankara caddesine bakan İstanbul Kız Lisesinde tedrisatta bulunduğu sabittir.

22 1883- 1886 Müdür Grati Efendi
1886- 1897 Okul kapalı kalmıştır.
1897- 1906 Müdür Gelenbevîzâde Sait Bey
1906- 1908 Hâmit Bey
1908- 1909 Aynîzâde Hasan Tahsin Bey
1909- 1914 Kırkor Kömürciyan
1914- 1917 Gelenbevîzâde Hikmet Bey
1917- 1919 Müderris Hulûsi Bey (Aynı yıl içinde S. Nihat Bey)
1919- 1920 Meclisi Müderrisin Reisi Nihat Bey
1921- 1925 Müdür Sadettin Bey
1925- 1929 Naki Köstem
1929- 1933 Hüsnü Yaman
1933- 1935 Nihad Odabaşı
1935- 1937 Prof. Ali Fuat Başgil
1938- 1939 (Vekâleten) Prof. Şükrü Baban
1939 dan beri Prof. Dr. Nihad Sayâr.